

Praveké umenie
(Seminárna práca)

Predmet: Umenie a kultúra

Vypracovala: Barbora Kamenčíková

Trieda: 2.B

Školský rok: 2016/2017

Úvod

Sklony k umeniu vznikli u človeka už dávno v predhistorickom období. Začalo sa rozvíjať ako náhle ľudia dospeli na určitý stupeň myslenia, ktorý im umožnil vyjadriť svoj vzťah k okolitému svetu nielen pomocou reči, ale aj obrazom. O najstaršom vývojovom období človeka a jeho umeleckých výtvoroch existuje dosiaľ len veľmi málo informácií. Z praveku sa nám nezachovali žiadne písomné pamiatky, ale to neznamená že o ňom nič nevieme.

V predkladanej seminárnej práci sa zameriam práve na umenie najmenej známej počiatkovej epochy, ktoré budem charakterizovať a približovať cez jednotlivé etapy.

Paleolit

Obdobie paleolitu tiež označujeme ako staršiu dobu kamennú (palaios = starý, lithos = kameň). Datoval sa približne od 40 000 do 10 000 rokov pred Kristom. Delí sa na tri veľké obdobia, na starší, stredný a mladší paleolit. Prvé stopy paleolitického umenia sa vyskytujú už v jeho staršej fáze. Človek v tom čase nepoznal poľnohospodárstvo, chov dobytka a ani obrábanie kovov. Zbrane si vyrábal z pazúrikov, dreva, kostí, rohoviny a klov.

Jaskynné maľby

Paleolitický človek používal zväčša materiály, ktoré boli ľahko dostupné v okolí ako napr.: kamene, minerály, chumáče chlpov či stonky z rastlín. Je viditeľné, že bol vnímavý ku kráse útvarov, ktoré mu poskytovala príroda. Hlavný rozvoj paleolitického umenia nastáva v jeho mladšej fáze, kedy už nie je ťažisko kresby na kontúre, ale na farbe. Kresby majú plne rozvinutú perspektívu a vyriešený je aj problém tieňovania v jednej farbe. Z tohto obdobia poznáme aj skladiská farbív (depoty), pričom farby sa používali zmiešané s tuhou a nános na skalách je veľmi silný. Ako farby sa využívali suroviny vyskytujúce sa voľne v prírode, napr. oker, kysličníky železa, či mangán. Praveké maľby boli hlavne zoomorfne a zameriavali sa na zvieratá ktoré boli objektom lovu. V praveku nebolo vlastne umenie pre umenie to znamená, že estetická funkcia bola až sekundárna. Domnieva sa, že sa maľovalo pre magické a rituálne účely, lebo praveký človek mal magickú mentalitu. Veľa malieb zvierat sú kreslene so šípami alebo bez hlavy. Tieto maľby mali vystihovať realitu. Keď niekto nakreslil prebodnutého bizóna tak si prial aby nejakého ulovil. To preto, lebo pravekí ľudia videli v obrazoch realitu. Vyobrazovali zvieratá veľmi presvedčivo. Keď kresby poslúžili pre svoj účel ľudia si ich už nevážili a nemali pre nich žiadnu hodnotu, preto sa v niektorých jaskyniach prekrýva viacero malieb cez seba. Jaskynné maľby sú vlastne rozdelené v troch hlavných geografických oblastiach, a to Kantábrijských vrchoch v severnom Španielsku, druhé v hraničných Pyrenejach (juhozápadná časť Francúzska) a tretie vo Francúzsku v Dordogni. O paleolitickej maľbe sa preto hovorí aj ako o franko-kantabrijskej. Najznámejšia jaskyňa je jaskyňa Altamira v Španielsku, ktorá je stará 13 500 rokov. Práve objavom jaskyne Altamira sme

získali dôkazy o umeleckej tvorivosti pravekého človeka. Za tento objav vďačíme poľovníkovi, ktorý v roku 1869 objavil túto jaskyňu pri hľadaní zatúlaného psa. Toto jaskynné obdobie nazývame aj umením lovca.

Sochárstvo (Venuše)

Inšpiráciou v sochárstve bola žena, ktorá v prehistorickej dobe stála v popredí rodu (matriarchát). Vyjadrením tohto kultu sú početné plastiky ženských figúr rozmanitej veľkosti zvané Venuše. Soška zobrazujúca (spravidla nahú) ženskú postavu so zvýraznenými niektorými pohlavnými znakmi a zvyčajne so zanedbanými črtami tváre/hlavy a nôh. Robili sa z hlíny, kameňa, mamutoviny, dreva, atď. Najznámejšie pamiatky tohto druhu predstavujú Venuše z Willendorfu v Rakúsku, Dolných Věstovic v Čechách, Moravian na Slovensku, alebo tiež ženská kultová plastika z Hlbokých Mašůvek (Čechy).

Mezolit

Mezolit nie je vývojovou fázou celosvetového dosahu, ale obmedzuje sa na časť Eurázie. Mezolit, stredná doba kamenná, sa tiež označuje za hospodársku ale aj kultúrnu záverečnú fázu paleolitu. Trval približne od 8 000 do 6 000 rokov pred Kristom. Je charakteristický veľkými klimatickými zmenami (ústup ľadovca), čo zapríčinilo to že človek opustil jaskyne, umenie preniesol pod holé nebo. Na skalách v Španielsku sa po prvý krát zdôrazňuje človek v odeve počas rozličnej pohybovej scény a nie zviera. Popri magickej funkcii začalo umenie plniť funkciu informačnú. Vzniká nový štýl jaskynných malieb a to Levantínsky. Jedná sa o skutočné výjavy zo života, lovecké scény, cesty, obrady. Nástenné maľby sú v Alpách, Škandinávii, Španielsku. Najznámejším náleziskom je jaskyňa Lascaux v južnom Francúzsku, kde sa nachádza viac ako 500 obrazov. V strednej Európe je to jaskyňa Domica, na Slovensku, ktorá zobrazuje geometrické obrazce nakreslené uhl'om. Z tohto rámca sa vymykajú kresby v tzv. RTG štýle, ktorý ešte v minulom storočí ovládalo pôvodné obyvateľstvo v Arnhemskej zemi (časť Austrálie). Jedná sa o kresby, pri ktorých má kreslené zviera zachytené maliarom aj vnútornosti (srdce, pľúca, pečeň).

Neolit

Obdobie neolitu označovaného aj za mladšiu dobu kamennú je obdobím výrazného zdokonaľovania a zjednodušovania. Spadá do časového intervalu 6 000 až 4 000 rokov pred Kr. Človek prechádza na usadlý spôsob života a so svojou poľnohospodárskou činnosťou utvára prvé formy pravekej architektúry. Staví si obytné sídla z dostupného materiálu ako udupaná hlina, sušené tehly. Domy mali charakter kožami zastrešených obytných jám s obdĺžnikovým pôdorysom. Steny vytvárali z nosných kolov opletených prútím, ktoré zvykli omazávať hlinou pre spevnenie a izoláciu. Na viacerých miestach sveta sa vývoj zastavil v rôznych štádiách neolitu. Takéto stavby možno preto aj dnes vidieť u kmeňov v Austrálii, Afrike či južnej Amerike. Tieto kultúry nazývame primitívne i keď dnes je toto označenie veľmi polemické.

Megalitická architektúra

V pásme Európy vznikajú obrovské a mohutné stavby. Ich účel nie je presne známi, predpokladá sa, že plnili funkciu kultových miest, chrámov alebo hrobov. Pomenovania jednotlivých typov stavieb pochádzajú z keltčiny, pretože v oblastiach obývaných keltskými kmeňmi je najviac týchto pamiatok. Samotné stavby sú však staršie ako Kelti, preto ich Kelti zrejme využívali iba druhotne. Podstata všetkých typov megalitických stavieb je rovnaká, a to je kamenný materiál. Na základe vonkajších rozdielov však rozlišujeme menhiry, dolmeny a kromlechy. Dolmeny sú stavby v tvare kamenného stola, ktorý plochým kameňom spočíva na dvoch alebo štyroch menších kameňoch. Iným typom stavby sú menhiry, zvisle postavené neopracované alebo prispôsobené kamene veľkých rozmerov. Objavujú sa celé aleje menhirov, ktoré sa rozšírili v 2.tisícročí. Zo známych je alej v Carnacu (Francúzsko), ktorú tvorí niekoľko tisíc menhirov, rozostavených v rovnobežných radoch na veľkom území. Jednou z najznámejších stavieb je aj britský Stonehenge, ktorý patrí do skupiny kromlechov. Je pravdepodobne zasvätený kultu Slnka. Pôdorys má zložený z kružnice a podkovy a má vonkajší kruhový obvod s priemerom 100 metrov. Dostal taktiež pomenovanie praveké observatórium i neolitický počítač. Dávni ľudia jednoduchým prekladaním kamienkov v jamkách pri každom stĺpe mohli predpovedať slnovraty, ale aj zatmenie Mesiaca a Slnka. Otázkou je technika stavby. Ľudia v tejto dobe nemali dostatok prostriedkov je preto záhadne ako sa vysporiadali s takýmto materiál a dokázali ho tak dobre opracovať.

Sochárstvo

Neolitické sochárstvo sa vyznačuje určitým zjednodušením v porovnaní s paleolitom. Výrobu sošiek Venuše, ktoré často sprevádzajú aj z hliny vypálené sošky zvierat, by mal už zvládnuť aj menej zručný sochár. Výzor je sporný, keďže ťažko určiť či zámerom bolo znázorniť priliehavý odev, alebo zvýrazniť primárne pohlavné znaky. Novým typom sú aj sošky sediace ako je napríklad sediaca Venuša z Nitrianskeho hrádka.

Úžitkové umenie

Umenie od neolitického obdobia dosahuje aj funkciu praktickosti a využitia k zlepšeniu života. Veľkú úlohu zohráva keramika, na ktorej sa tiež prejavuje výtvarne cítenie neolitického človeka. Keramika je zdobená rozličnými ozdobnými prvkami a vzormi, vďaka čomu vieme ďalej rozlíšiť ďalšie kultúry. Napríklad šnúrová keramika využívala postup odtlačenia šnúry na hrdle nádoby, čím sa vyznačovali kočovní pastieri.

Eneolit

Neskorá doba kamenná, eneolit, je tiež vnímaná za neskorý neolit alebo medenú dobu. Eneolit sa niekedy považuje za súčasť neolitu. Vo viacerých oblastiach sveta sa tento pojem tradične nepoužíva (iba pojem neolit), do niektorých oblastí (lovci, zberači, jednoduchí

poľnohospodári v Ázii či Amerike) sa táto fáza vývoja ani vôbec nedostala. Umenie tejto doby tak nie je špeciálne oddelené a zaradzuje sa k umeniu neolitu.

Bronzová doba

Značný prevrat v praktickom živote i umení prinieslo objavenie zliatin medi a cínu, teda bronzu. Potom, čo ľudia našli v prírode ďalší kov, opäť sa ich život zjednodušil. Úplné rozšírenie bronzu v tejto dobe viedlo k zvýšeniu technickej, hospodárskej a spoločenskej úrovne. Zlepšili sa poľnohospodárske nástroje, ľudia vyrábali predmety domácej potreby i šperky, bronzové zbrane, brnenia. Ľudia sa z obáv pred bojmi a za získaním nerastných surovín sťahovali do hôr, kde sa vrátili k jaskynnému životu alebo postavili hradiská. Hradiská boli kultúrne, obchodné a hospodárske strediská, bojové pevnosti, centrá remesiel a poľnohospodárstva, útočiská pre ľudí. Niektoré hradiská postupne zanikli, iné zostali až do obdobia stredoveku. Z hľadiska maliarstva sa neobjavili žiadne významne diela, ktoré by poukázali na smer uberania sa výtvarného umenia v tejto dobe. Epochu bronzovej doby možno označiť aj za epochu rozšírených kultúr rôzneho druhu. Každý z kultúr patrili charakteristické znaky vo výrobe keramiky, šperkov, sôch a zbraní.

Úžitkové umenie

Nositelia viacerých kultúr nám popri hromadných nálezoch bronzových a zlatých výrobkov zanechali aj inú, príbuznú skupinu pamiatok, a to hromadné nálezy keramiky. Za názvom sa skrýva skupina celých nádob, ktoré zámerne uložili do zeme. Podľa tradičných predstáv sú spájané s výrobou, skladovaním alebo obchodom s hrnčiarskym tovarom. Výroba keramiky už bola na báze jednoduchšieho postupu ako v predošlej dobe, keďže sa vynašiel hrnčiarsky kruh. S kultom náboženstva bývajú tiež spájané viaceré výrobky a výzdobné motívy z doby bronzovej. Patria medzi ne hlinené i kovové modely kolies, ako aj dvoj či štvorkolesových vozov. Tieto bývajú niekedy vyzdobené motívmi blesku, alebo kombinované so symbolmi vodných vtákov. Zo súvekých nálezov zo zahraničných lokalít je zrejmá tiež vzájomná väzba motívov voza, lode, vodných vtákov a slnka, najvýraznejšie na modeli vozíka ťahaného koňom z dánskeho Trundholmu. Predpokladá sa, že uvedené motívy symbolizovali pohyb Slnka po oblohe, striedanie dňa a noci, odlet vodných vtákov zas predznamenal striedanie ročných období. Práve vták predstavuje ideálne prepojenie, sprostredkovateľa medzi pozemským a nebeským svetom.

Železná doba

Obdobie objavenia a využívania ďalšieho nového kovu, a to železa. Rozdeľujeme ju na Halštatskú (staršiu) a Laténsku (mladšiu) dobu. Umelecká tvorba nadväzovala na predošlé obdobia, jedinou novinkou bolo využívanie železa.

Halštatská kultúra

Nazvaná je podľa nálezu rozsiahleho pohrebiska v rakúskom Hallstatte. Jedným z hlavných nálezísk pamiatok je Býčia skala. Ide o jaskyňu Moravského krasu, kde bolo objavených množstvo

umeleckých prejavov ako nádoby, zbrane. Ďalej sa našli predmety z jantáru, sklenené perly a ďalšie amulety z polodrahokamov ako aj Bronzový býček. Jedná sa o sošku vyrobenú z bronzu so železnými detailmi. Je pravdepodobné, že slúžila na duchovné účely.

Laténska kultúra

Kultúra veľmi značne spájaná s Keltmi ale aj veľa inými kmeňmi. Výtvarné umenie sa sústredilo hlavne na remeselné výrobky ako náramky, spony, zrkadlá, obranné štíty i meče. Hlavným prvkom sú esovité línie. Monumentálne výtvary (sochy) boli veľmi vzácne. Jedna z dôležitých svätýň sa našla vo Mšeckých Žehroviciach (Česko), kde bola objavená hlava božstva heroa.

Záver

Seminárnou pracou som poukázala na chronologický rozvoj hlavných zložiek umenia. Na pochopenie umeleckého vývinu je potrebné aspoň v skratke poznať dobový charakter v spoločnosti a hlavné smery v maliarstve, sochárstve a architektúre.

Pravek bol najdlhšou vývojovou etapou ľudstva. Ak by sme ho chceli časovo vymedziť, siaha od vzniku ľudského rodu až po objav písma. To vďaka čomu vieme z časti pochopiť myslenie pravekého človeka a bez toho by pravdepodobne všetko ostávalo len v rovine nepodložených teórií a hypotéz sú jaskynné maľby. Prostredníctvom kresieb, sošiek vyrezaných z kostí zvierat a kultúrnych predmetov človek vyjadroval svoje názory na svet a prostredie, v ktorom žil. O najstaršom vývojovej epoche ľudstva a jeho umeleckom cítení je dosiaľ len pochabý počet, nepresných informácií. Ide o predhistorické, pred dejinné obdobie, o ktorom svedčia len artefakty archeologických nálezov a porovnávacie výskumy sociológov, historikov, etnológov či posledné vedecké metódy. Objavy výtvarných prejavov pravekého človeka sú staré len cca 160 rokov. Istý náhľad do intelektuálnych schopností poskytujú nástroje. Ich typy a zložitosť, teda či sa skladajú z jedného, alebo z viacerých kusov, respektíve či z toho istého, alebo z rôznych materiálov odrážajú nielen zručnosť pri výrobe, ale aj predstavivosť a plánovanie. To isté platí o iných úžitkových predmetoch. Časti odevu, košíky, popruhy a podobne neboli z trvanlivých materiálov. Niektoré sa však predsa len zachovali a my postupne odhaľujeme ich pôvod a význam. Obdobie praveku ukončuje vznik vyspelých starovekých kultúr, ktoré ovplyvňovali aj susedné oblasti.

Aby človek pochopil krásu okolo seba, aby sa rozvíjalo je estetické cítenie, aby vedel skutočne žiť a krásu vytvárať, učí sa aj z kultúrneho dedičstva. Ako hovorí hlavná postava románu francúzskeho spisovateľa Vercorsa: „Všetky naše nešťastia pochádzajú z toho, že ľudia nevedia, čo sú, a tak sa im ani nedarí dohodnúť, čím chcú byť.“

Zdroje:

- <http://galaktis.cz/clanek/umeni-praveku/>
- http://intranet.zamecek.cz/dum/DVK11/05-DVK11_umeni_neolitu.pdf
- <http://www.ancientcraft.co.uk/>
- <http://www.obnova.sk/diskusie/pravek-alebo-ku-korenom-umenia>
- <http://dejinyumeni.blogspot.sk/p/pravek.html>
- <http://mozgovna.pravda.sk/umenie/clanok/19393-preco-vedci-skumaju-praveke-umenie-a-kde-sa-naslo-najstarsie/>
- <http://www.archeologiask.sk/slovenska-archeologia/chronologia-a-kultury/doba-bronzova.html>
- http://intranet.zamecek.cz/dum/DVK11/07-DVK11_UMENI_DOBY_KOVU.pdf
- https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_um%C4%9Bn%C3%AD
- Beňadiková, J. et al.: Estetická výchova pre stredné školy, 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1992, s. 8-13. ISBN 80-08-1615-9